

Cite: Novikov, Valerii (2024). Etychna ekonomika yak metodolohichniy vyklyk postmodernizmu [Ethical Economy as a Methodological Challenge of Postmodernism]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 1 (55), 3-21. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.003>

<https://doi.org/10.15407/dse2024.01.003>
УДК 33:1717]:146.78
JEL Classification: I 29, I 19B

ВАЛЕРІЙ НОВІКОВ, д-р екон. наук, проф.
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60
E-mail: valery.economy@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5892-815X
Scopus ID: 57221437748

ЕТИЧНА ЕКОНОМІКА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИКЛИК ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Стаття присвячена проблемі сумісності економічних та етичних основ підприємницької діяльності. В умовах постмодернізму цей зв'язок обмежений складною взаємодією економічних та етичних мотивів. Висновки дослідників, які порушують дану проблематику, часто протирічать реальній практиці. Більш того, у постмодерністській філософії етика у загальнотеоретичному значенні не тільки недооцінювалась, але й не була об'єктом спеціального аналізу. Тому наука не виробила комплекс інтелектуальних дій, які б мали загальнозначущий характер задля нейтралізації негативних наслідків постмодернізму.

У зв'язку із провідною роллю етичної проблематики в житті сучасного суспільства і нерозробленістю її в економічному середовищі доцільним є аналіз циклу робіт німецького економіста, філософа та соціолога Петера Козловскі, де зважено та об'єктивно висвітлюються питання подолання розриву між етикою і господарською раціональністю періоду постмодернізму, що характеризується низкою специфічних особливостей, критичних до появи і поглиблення соціально-економічних ризиків. У зв'язку з цим актуальним видається визначення проблематики теорії етичної економіки не ізольовано, а у взаємодії та у взаємовпливі з сучасними трансформаційними процесами постмодернізму. Плідну спробу розглянути ці питання розпочато П. Козловскі в його

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

фундаментальних працях: «Культура постмодерну», «Принципи етичної економії», «Етика банків». Метою статті з врахуванням концептуалізації методологічної позиції П. Козловскі є розгляд теоретичного змісту етичної економіки як потенційно важливого фактора подолання етичної нейтралізації господарчої системи в період постмодерну. Новизною є визначення «етичної економіки» як універсальної теорії раціональної діяльності, де враховуються взаємодія різноманітних факторів соціально-економічного порядку — етики, економіки і фінансів, права, соціології, історії, — що дозволяє трактувати її як поліпредметну наукову дисципліну, смислові контексти якої визначають поведінковий вибір суб'єктів господарювання, споживчі та гуманітарні очікування населення. Застосовано методи герменевтики, аналізу та синтезу, порівняння, абстрагування та узагальнення. Основні висновки статті характеризуються теоретичними інноваціями, що може викликати методологічні дискусії і у підсумку сприятиме поглибленому вивченню багатогранної проблематики «етичної економіки». Викладена розгорнута та логічно послідовна концепція етичної економіки як системи економічних поглядів на справедливий економічний порядок у період всевітньо-історичної зміни епох, зміни модерну постмодерном. Нормативна сторона етичної економії невід'ємна від юридичного порядку зобов'язань, що належним чином можуть бути реалізовані в законах. У тріаді права, етики та економічної науки принцип ефективності і соціальної справедливості має застосовуватись до самого права та етики й використовуватись у процесі розробки адекватного законодавства.

Ключові слова: модерн, постмодернізм, глобалізація, етична економіка, ризики, соціальна ринкова економіка.

Постановка проблеми та її актуальність. Базисні тенденції постмодерного розвитку економіки на початку XXI ст. призводять до поширення і навіть переважання фінансово-спекулятивних операцій у відтвореному процесі, наслідком чого є редукція людських якостей підприємців до матеріальних вимог, що стимулює їх прагнення до збагачення будь-якими різноманітними фіктивними фінансовими інструментами. Природно, зростання кризових умов у сучасному суспільстві викликає інтерес до етики як об'єкта економічного аналізу і до застосування етичних принципів в економіці.

У зв'язку із щораз вагомішою роллю етичної проблематики в житті сучасного суспільства актуальним є цілісний аналіз робіт відомого соціолога, філософа і економіста, дослідника етичної економіки у багатоплановому контексті Петера Козловскі. У працях цього німецького вченого загальнолюдські етичні норми і принципи конкретизуються і наповнюються сучасним змістом з врахуванням особливостей життєдіяльності в умовах постмодерну. Серед його робіт необхідно виділити чотири: «Die postmoderne Kultur» [1], «Prinzipien der Ethischen Ökonomie» [2], «Ethik der Banken. Folgerungen aus der Finanzkr» [3], «The theory of ethical economy as cultural, moral and historical aspects of economics: economic ethics and historical challenge» [4].

Аналіз останніх досліджень. Наукові дослідження, які торкаються тем постмодерну, етики в соціоекономічному сенсі, представлені низкою публікацій. Широке коло етичних питань висвітлено в циклі матеріалів

«Соціальна відповідальність суб'єктів господарства. Моральний статус корпорації як колективного суб'єкта» [5]. А. А. Погребняк (A. A. Pogrebnyk) у своїй науковій праці «Postmodern economics: scientific paradigm and economic style» («Економіка постмодерну: наукова парадигма та господарський стиль») зазначає, що ті чи інші пов'язані з постмодерном проблеми стають легітимною темою економічного аналізу [6]. О. В. Сулим (O. V. Sulim) у роботі «Культурно-етичні імперативи: історія і сучасність» ставить питання подолання розриву між етикою і економічною раціональністю [7]. О. І. Панасенко (O. I. Panasenko), Є. Г. Книш (E. G. Knesh), В. В. Парченко (V. V. Parchenko) та ін. у роботі «Питання етики та аспекти її історичного розвитку» вважають, що сьогодні одним з найактуальніших завдань є узгодження проблем, що постають на перетині принципово різних за своєю специфікою і призначенням природничих, суспільних, економічних наук з одного боку та етики — з іншого [8]. А. Ковач-Петрушенко (A. Kovach-Petrushenko) у своїх дослідженнях приділяє увагу регіональним особливостям процесів формування та змістовним аспектам у постмодернізмі провідних країн Європи [9]. Переважно епоха постмодерну розглядається як перехідна і ризикована стадія соціально-економічної еволюції, в умовах якої можлива поява та взаємодія кількох теоретичних альтернатив політичного та соціологічного характеру, натомість спеціально етико-економічні питання не досліджуються.

Метою дослідження є розгляд теоретичної концепції «етичної економіки» як потенційно важливого фактора подолання етичної нейтралізації господарчої системи в період постмодерну.

Новизною є визначення «етичної економіки» як універсальної теорії раціональної діяльності, де враховується взаємодія різноманітних факторів соціально-економічного порядку: етики, економіки і фінансів, права, соціології, історії. Це дає змогу трактувати її як поліпредметну наукову дисципліну, смислові контексти якої визначають поведінковий вибір суб'єктів господарювання, споживчі та гуманітарні очікування населення. Застосовано **методи** герменевтики, аналізу та синтезу, порівняння, абстрагування та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ століття почали виявлятися інституціональні, антропологічні та макроекономічні деформації глобальної економіки, пов'язані з дефіцитом етичних стратегій, однією з головних системних умов її поступального розвитку. В економічній літературі цей теоретичний поворот у мисленні мав вияв у термінах руху від «модерну» до «постмодерну». Широка проблематика етики і економіки, яка почала обговорюватись наприкінці ХХ ст. вченими різних країн, знайшла визнання у широких кіл громадськості і не знижує своєї актуальності в наш час, посилюючи зацікавленість у пошуку принципово нових можливостей соціально-економічного розвитку.

Розумінням важливості і необхідності теоретичних досліджень етичної складової економіки просякнуті праці ряду вчених, зокрема фундаментальні роботи А. Сена [10].

Усвідомлення проблематики стимулювало науковців до оцінок перспектив розвитку ринкової економіки. Так, німецький економіст Петер Козловські звернувся до аналізу етичних проблем підприємницької діяльності, та присвятив цьому дві відомі монографії: «Принципи етичної економіки» та «Етика банків. Уроки фінансової кризи» [2, 3]. Праці П. Козловські недостатньо відомі в пострадянських країнах через критичне ставлення дослідника до сучасних протиріч капіталізму. Прихильність до християнських етичних цінностей викликала у нього увагу до етики взагалі і особливо до етики приватнопідприємницької діяльності. Робота «Етика капіталізму», що побачила світ 1982 р., серед перших у Німеччині виділила етику підприємництва як окрему галузь знань. Козловські стверджував, що відродження поняття «етика» є результатом кризи 1970-х рр. та реакцією постмодерного суспільства на усвідомлення висловленої публічно думки про кінець світу та обмеженість ресурсів [11].

Розвиваючи теорію «етичної економіки», П. Козловські спирався на солідний фундамент теоретико-методологічних напрацювань європейської економічної думки. Можна вважати, що його авторська позиція некомплементарна т.з. неокласичному мейнстриму. Прямо П. Козловські не констатує своєї приналежності до будь-якої теоретичної школи. Проте логіка його досліджень та цілі, які переслідуються, відповідають концептуальним поглядам нової (молодої) історичної школи Німеччини, чие становлення ознаменовано працями Густава Шмоллера та іншими авторами. Г. Шмоллер дотримувався думки, що актуальні проблеми праці можуть бути вирішені тільки в соціально-етичному контексті. Тому-то й називав наукову школу історико-етичною.

Розуміння важливості і необхідності теоретичних досліджень етичної складової сфери господарювання, її осмислення базується на етичних, психологічних та суспільно-культурних цінностях, які виступають як принципи і фактори, що сприяють ефективності господарчої діяльності. Не випадково, що в «Принципах етичної економіки» увага зосереджена на аналізі етичних умов ефективного функціонування економіки. Ціллю роботи є розгляд можливості об'єднання етичних і економічних критеріїв у процесі аналізу поведінки суб'єктів економічної діяльності. У цьому своєму принципіальному підході до предмета дослідження П. Козловські протистоїть позиції Дж. М. Кейнса, що можливість синтезу етики та економічної теорії можливо тільки за сприятливих умов економічного розвитку. Безперечно, високий рівень економічного розвитку додає стимулів до запровадження етичних факторів. Умови постіндустріальної економіки в епоху постмодерну сприятливі для інтеграції «етики, теорії культури і економічної науки».

Економічний розвиток, стверджує П. Козловські, потребує нового обґрунтування економічної етики та теорії етичної економії [2, с. 6].

Якщо економічна теорія аналізує та конструює соціальні інститути і порядки діяльності, засновані на власному інтересі, то етична теорія обґрунтовує інститути та норми, які мають можливість розкрити найкращі мотивації людини [2, с. 7]. Відповідно етична економія (як і політична економія) комплементарна теорії «раціональної діяльності» (вибору) у тому контексті, в якому її розробляє макроекономічна теорія. Аналітичний інструментарій теорії етичної економії, якщо він відповідає принципу раціональності, поєднується з фундаментальними напрямками етики: кантівською етикою та утилітаризмом. Принцип раціональності, що вводиться у нове поняття етичної економіки, створює «політичні і етичні передумови чистої економічної теорії ринку та системи цін» [2, с. 9]. Інші принципи, застосовувані для визначення етичної економії, мають загальний характер і визначені як загальність, функціональність, координація.

Роблячи проміжний висновок щодо функціональності етики, П. Козловські стверджує, що етика має бути безумовною і визнавати людську свободу як самоціль. Говорячи мовою І. Канта, людина не повинна ніколи розглядати ані себе, ані іншу людину як засіб, але обов'язково тільки як ціль. У господарчій етиці це означає, що етика підприємства може і повинна бути корисною для господарчих цілей, але вона ніколи не повинна бути обґрунтована тільки цими цілями і її ніколи не можна перетворювати на інструмент збагачення. «Як й загальна етика, господарча етика є вчення про обов'язок, вчення про добродієність і вчення про блага» [2, с. 51].

У подальшому розвиваючи цю тезу П. Козловські показує, що господарська етика та етика підприємства переслідують ціль не тільки досягнення «етичного мінімуму», який забезпечує ефективність та виживання, але й правильне і цілеспрямоване господарювання. Підприємницька етика поряд з інституційним аналізом підприємницьких стратегій галузей економіки включає соціальну або інституційну етику фінансової сфери, а також дослідження індивідуальних дій окремих менеджерів, їх власного позиціонування, міжособистісних комунікацій [3, с. 6].

Проблематика, що досліджується П. Козловські, орієнтована на вивчення реальних економічних умов, створених науково-технічною цивілізацією, що й визначило її солідний теоретико-методологічний багаж. Усі суспільні ознаки свідчать, що людство живе «...в момент всесвітньо історичної зміни епох — модерна постмодерном, на межі Нового і пост-Нового часу» [1, с. 1]. Таке бачення сучасності зумовило дослідження філософських підстав та ключових соціально-економічних характеристик економіки «суспільства постмодерну». Теорія постмодерну визнає, що нова епоха характеризується перенесенням акцентів із спільного на окреме, із відносин між речами — на людські взаємини. За якісною сутністю модерна і постмо-

дери різняться. У своїх основоположних принципах перший є техноморфним суспільством, тоді як другий — антропоморфним. Постмодерністське мислення спрямоване на особистість і дедалі більше орієнтується на контекст, де етика переважає над каузально-аналітичним універсальним науковим методом дослідження. Наука постмодерну виходить з множинності методів, з розпізнавання і коплементарності методів пояснення та розуміння життєвої дійсності. За словами П. Козловські, постсучасність є епохою, де особистість сприймається по-новому після того, як трансцендентність людської особистості майже зникла в теоріях модерну. Своє кредо «антропоморфності» автор монографії «Культура постмодерну» висловлює докладно та конкретно: «Лівогегельянська та марксистська теорія захищала тезу, відповідно до якої конфлікт особи з суспільством — історичний і минулий феномен відчуження, який може бути усунений простою реорганізацією виробничих відносин, а саме: через відміну приватної власності на засоби виробництва. Фактично, що теорія, що пропонувала для вирішення такої фундаментальної антропологічної проблеми, якою є розкол самості¹ і суспільства, є не що інше, як узагальнення засобів виробництва, могла привести в рух весь світ. На кінці епохи модерну... в змозі пізнати, що даний економічний засіб був невідповідним величі проблеми. Конфлікт людини з суспільством, її надмірна зрілість у плані відносин з суспільством не є проблемою економічною або соціологічною, а антропологічною і метафізичною проблемою» [1, с. 71]. Слідуючи своїй логіці філософського гностицизму² (можливості пізнання), П. Козловські доводить, що економіка є частиною загальної «культури постмодерну» і має культурно змістовні та релевантно значущі складові людської практики. Теза культурфілософії господарства розвивається в термінології теорії систем. Економіка в її соціально-філософському вимірі є суспільною підсистемою. З одного боку, це предмет теорії суспільства, що намагається визначити фундаментальні закономірності всіх соціальних дій і всіх інституціональних утворень. З іншого боку, на відміну від усіх предметних сфер культури, економіка має бути найбільш автономною і керуватись власними законами, і тому повинна стати предметом власної науки, національної економіки, яка у своєму самопізнанні коливається між наукою про природу і соціальною наукою. А ще економіка — частина культури, регламентована

¹ Самість (або самость) — поняття самосвідомості, ідентичності та відчуття себе як індивіда. Включає усвідомлення своїх думок, почуттів, мотивів і цінностей, а також визнання власного існування і унікальності. Розвиток самості відбувається упродовж життя і залежить від соціальної та психологічної взаємодії з навколишнім середовищем. Психологічна енциклопедія. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D1%81%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5>

² Гностицизм — не тільки вчення про віру в буття Бога, але і про шлях, за допомогою якого досягається безпосереднє пізнання («гносис») Бога.

культурними нормами та цінностями. Відповідно національна економіка як наука про господарство одночасно є найрозвиненішою гілкою «розуміючої соціології» та вченням про поведінку. Тому «Економічна наука, як і її предмет, поширюється на сферу впевненого господарчого існування — від... матерії, сировини до символічного та естетичного змісту, від природи до сфери духу» [1, с. 131]. З двох згаданих точок зору можна зробити висновок, що етика бізнесу прояснює питання про зв'язок максимізації прибутку з ціннісними орієнтаціями етичного і соціального плану. Сьогодні це помітна потреба, пов'язана з етикою підприємництва, а отже, з етичною орієнтацією його керівників. Економіка не звільнюється від моралі і не знаходиться поза культурою. Вона регулюється не тільки економічними законами, але й діяльністю людей, яка характеризується комплексом очікувань, норм, установок, культурних і моральних уявлень. Поведінка людини тягнє до надто комплексних станів, серед яких лише частину складає націленість на рентабельність, економічність, ощадливість [1, с. 132, 135].

У сучасних умовах експансивної ринкової політики суб'єктивність і економічна раціональність ведення господарства, на думку П. Козловські, розходяться у процесі розвитку. Тому концепція посилення етики і бізнесу є спробою створити «єдність економіки і культури, миру праці і життєвого миру» всупереч негативним проявам у сфері суспільної інституціоналізації. В постіндустріальній економіці все більше зростає увага до людського фактора, що прямо констатується в роботі «Культура постмодерну» [1, с. 137—138].

Важливість цього напряму детально простежується у ході аналізу діяльності банківської сфери. Фінансові інститути перестали виконувати функції надання послуг. Пріоритет віддано максимізації доходів і вартості акцій. В монографії «Етика банків», на думку П. Козловські, «невидима рука ринку» промахнулася, класична економія фінансового господарства вичерпує себе та підлягає заміні етичною економією. Врахування власного інтересу за «невидимої руки ринку» лише тоді призводить до ефективного рішення, коли воно не повною мірою втрачає з уваги і інтерес інших учасників [3, с. 60].

Безпосередня мета фінансового підприємства полягає не в отриманні прибутку, а виробництві якісних банківських продуктів. Для компаній «Daimler-Benz AG», «Siemens», «Microsoft» характерно те, що вони становлять собою значно більше ніж вільне об'єднання людей, котрі максимізують свою вигоду, як стверджує фінансова теорія фірми. Всі великі компанії концентрують свою увагу на продукті, тому «ринкова вартість» є лише умовою, що доповнює цю мету. Метою акціонерів є отримання хороших дивідендів на свої вкладення, а метою співробітників компанії — отримання хорошої зарплати. Компанія має генерувати, але не максимізувати прибуток. Ринкова вартість як кінцева мета є оманною [3, с. 60]. Кризи фінансових

ринків показують, що «...очевидною помилкою було прагнення отримання протягом трьох років 20 % прибутку на рік замість того, щоб протягом 30 років отримувати прибуток у розмірі від 5 до 10 % річних» [3, с. 60].

Оцінюючи процес радикального дерегулювання і порятунок фінансової системи США, що послідував згодом, П. Козловські негативно ставиться до правил гри банків. «Надана гігантська допомога, викликана вибуховим дерегулюванням фінансової системи з 1980-х рр., ставить під сумнів основи гуманного економічного порядку, оскільки цим не підтверджується взаємозв'язок між ефективністю та оплатою праці, а також між ефективністю та відповідальністю... Якщо невдача при використанні державної допомоги всіяко ховається, а погані фінансові послуги заохочуються високими заробітками та бонусами, то за цих умов руйнується основний принцип капіталізму, згідно з яким виробничі фактори оплачуються відповідно до їхнього внеску у створення вартості» [3, с. 68]. Втрати вартості американських акцій, які котирувалися на біржі, разом із втратами американських банків у розмірі 2 трильйонів сягнули 8 трильйонів (тобто 8000 млрд) дол. США (або, як американці кажуть, 8 більйонів). Неспроможність економічного управління показало нездатність розпізнати і застерегти фінансову кризу. Недалекоглядність «професійних менеджерів» ринку змусила вчених переосмислити принципи гуманного та вільного економічного порядку. Складовою цього нового осмислення має бути об'єктивне сприйняття загальних та різних принципів англо-американської та континентально-європейської концепції ринкової економіки. Загальним підходом до вдосконалення фінансової сфери стає новий синтез економічних заходів, відповідним чином пристосованого до них економічного законодавства і застосування господарської етики. Окремі кроки з часткового регулювання та адміністративного контролю не можна розглядати як інновації фінансової системи.

Фінансова криза 2007—2009 рр. була, можливо, найбільшою банківською та фінансовою кризою з часів банківських крахів та фінансової паніки Великої депресії 1930-х років. Серед аргументації недооцінки фінансового ризику панувала самовпевненість, що ринок не може помилятися, оскільки саме він забезпечує отримання вичерпної інформації. Банки не демонстрували у своїй виробничій діяльності принципів соціальної орієнтації. Неетична поведінка спостерігається й у сучасних банків. Порушення етичних принципів свідчать про доцільність підвищення соціальної ролі банків як суспільних інститутів, що у своїй діяльності виходять не тільки з цілей господарської ефективності, але й етичних норм.

Базельський комітет з банківського нагляду як провідний світовий комітет (що складається з центральних банків більш ніж 25 країн) опублікував угоду «Базель III: Завершення посткризових реформ». Ця нова Базельська угода є останнім етапом у процесі, розпочатому більше 30 років

тому, спрямованому на гармонізацію стандартів банківського капіталу та ліквідності для банків, що діють на міжнародному рівні [12]. Головною метою угоди «Базель III» є підвищення якості управління ризиками у банківській справі, що так само має зміцнити стабільність фінансової системи загалом і позитивно впливатиме на людський розвиток. На основі міжнародного банківського досвіду запропоновано метод, ефективність якого забезпечується шляхом ув'язування суми капіталу з рівнем ризиків активних операцій банку. Цей зв'язок вимірюється відношенням величини власного капіталу до сумарного обсягу активів, зважених за рівнями ризику. Світова банківська політика узгоджується з концептуальними поглядами П. Козловскі і його баченням перспективи банківської етики. З високою достовірністю сприймається логічний висновок, що найбільша у світовий історії акція щодо порятунку банків ставить під сумнів колишню систему повністю дерегульованого фінансового ринку і змушує держави по-новому осмислити принципи соціальної і гуманної ринкової економіки. Серед проблем, яка поки не знайшла свого рішення у базельській моделі управління фінансовим капіталом, є визначення соціальних ризиків і їх врахування у діяльності банків. Особливо це стосується споживчого та іпотечного кредитування.

Фінансова політика в епоху постмодерну викликає численні дискусії і вважається досить зваженою, оскільки спрямована на обговорення питань довготривалого стійкого фінансового забезпечення економіки, особливо в умовах після чи під час кризової ситуації.

Так, наприклад, генеральний директор Асоціації італійських акціонерних товариств (*ASSONIME*), член ради директорів Центру європейських політичних досліджень (*CEPS*), голова правління промислового холдингу *CIR Group* Стефано Мікоссі зазначав, що Базельські угоди, які призначені для захисту вкладників у період кризи навпаки посилили економічний спад, спричинений фінансовою кризою 2008 року. Не вирішує проблеми залежності міжнародних пруденційних правил від банківських моделей управління ризиками й нова угода — Базель III. На думку Стефано Мікоссі, урядові та парламентські структури повинні активізувати свою діяльність у напрямі ефективної реалізації базельських правил та забезпечення прозорості показників фінансового капіталу [13].

Критичне ставлення до переосмислення принципів функціонування банків у ринковій економіці англо-американських та континентально-європейських країн зводиться до регулювання окремо взятих фінансових інструментів та контролю за банківськими процесами. Між тим як за концепцію етичної економіки нове реформування банківської системи повинно бути більш змістовним і поєднувати оновлення фінансових інструментів з вимогами господарської етики. Це стосується як розвинених країн, так і країн з трансформаційною економікою, наприклад, українською.

Національний банк України (НБУ) у 2020 р. оприлюднив етапи запровадження оновлених регуляторних вимог до банків на 2021—2024 рр.³ Перед введенням усіх запланованих вимог до капіталу НБУ має ретельно проаналізувати післякризовий стан банківської системи, зокрема шляхом оцінки якості активів. За його результатами передбачено визначення готовності банківського сектору до запровадження нових вимог до капіталу та встановлена відповідна тривалість перехідних періодів. Проте в епоху постмодерну, як відмічають дослідники, прагнення України до гармонізації законодавства у сфері банківської діяльності в рамках Базельських угод, викладених у Базелі II та Базелі III, не призвело до відчутного ефекту підвищення захисту банків, їх вкладників і кредиторів [14]. Політичні події в Україні після 2014 р. продемонстрували неефективність основних концепцій Базельських угод стосовно України. Цей період характеризується збільшенням кількості банків, що опинилися в стані банкрутства та перебувають у процесі ліквідації. Причиною такого незадовільного результату, можливо, є частковий перехід України на вимоги Базеля III, що пов'язано з їх поетапним набранням чинності до 2019 р., планомірною імплементацією норм, закріплених Базелем III, в українське законодавство, недостатньою капіталізацією банків та відсутністю окремих елементів концепцій Базеля II та Базеля III у нормативно-правових актах органів державного управління [14]. Основною причиною неефективності імплементації стандартів Базельських угод в Україні є невступ більшої частини заявлених норм та концепцій у законну силу. На фінансовому ринку з'явилися ознаки похваллення. Попри те, що відбулося чищення банківської системи і пішло 90 банків, установи, що вижили, знаходять свої моделі і починають кредитувати [15]. Тому відкриваються перспективи для створення в Україні сприятливих правових умов підвищення капіталізації банків та закріплення на законодавчому рівні необхідних коефіцієнтів стабільного фінансування економіки.

Масштабна програма щодо порятунку банків допомагає їм у майбутньому відновитися без втручання держави завдяки вбудованим кон'юнктурним стабілізаторам. Це сприятиме укріпленню фінансової системи, мінімізації інфляції, що посилить крен банків у бік естетизації. Проте посилення на реформу банківської сфери не означає відсутність критичного ставлення до неможливості висування етичних пріоритетів у банківській діяльності навіть в умовах очікування прибутковості інвестицій на капітал в економіці постмодерну, хоча цьому протистоять об'єктивні тенденції. Справа в тому, що на світовому глобалізованому ринку співвідношення між доходами від капіталу та від праці змінилося. Доходи від

³ «План впровадження нових регуляторних вимог». URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-plan-uprovadjennya-regulyatsiy-dlya-bankiv-u-2021-2024-rokah>

капіталу загалом зростають сильніше ніж доходи від праці. В Україні, наприклад, обсяг доданої вартості у сфері фінансової та страхової діяльності зріс з 2016 по 2020 р. у 6,0 раз, тоді як у промисловості — в 1,4, у сільському, лісовому та рибному господарстві — 1,42 раза. Така світова тенденція посилюється у зв'язку з поглибленням глобалізації і підвищенням мобільності капіталу. Це відбувається незалежно від ситуації на ринку. Інститут праці сильніше інтегрований у суспільство і міцніше прив'язаний до певного місця, ніж інститут капіталу. Завдяки цьому капітал може вільно переміщатися по країнам світу і доходи від нього менш прив'язані до певного місця, ніж доходи від праці.

Переосмислення принципів економічного порядку, вкоріненого у посткризову економічну реальність, значною мірою залежить від критичного ставлення вчених до фінансових інститутів. Однак розвиток економічних наук призводить до постійно зростаючої залежності університетів і наукових установ від коштів спонсорів та посередників. Це, як підкреслює П. Козловські, позначається на постійному звуженні «публічного» характеру науки і на критичній дистанції вчених від об'єкта досліджень, що постійно скорочується [3, с. 70]. Ще більше суворо сприймаються висловлювання П. Козловські на адресу «бізнес-шкіл», які ще значніше, ніж класичні університети, залежать від компаній та оплати навчання [3, с. 70]. Подібне формування цільової установки наукових установ є короткозорим. Економіка потребує від науки не стільки постачання знань щодо удосконалених інструментів бізнес-менеджменту, скільки вигідних консультаційних пропозицій критичного характеру або позитивної позиції «спаринг-партнера».

Основи рекомендацій відносно неетичної поведінки учасників фінансового ринку базуються на тому, що фінансова сфера є не лише інструментом для ігор «фінансових геніїв» та спекулянтів, а має виконувати функцію надання послуг банками, біржами та фінансовими консультантами. Вона повинна підтримувати реальну економіку, підвищуючи ступінь розподілу капіталу, що також необхідно для забезпечення ефективності всієї економіки [3, с. 75].

Проте уроки економічної кризи свідчать, що фінансова сфера припустилася величезної помилки, допустивши надмірне здешевлення кредитів. Ця політика розширила можливості для масштабних інвестицій великих компаній, житлового будівництва, дорогих інвестиційних програм. Також держава використовувала ситуацію для рестрикції збалансованого бюджету понад державний борг на фінансовому ринку. Негативний вплив на доходи бюджету мало й ризикове підвищення ціни на нафту, що привело до скорочення його доходної бази.

Подібний стан речей виник тому, що в економіці постмодерну було втрачено ідею самообмеження та самоконтролю фінансового сектору, що суперечило ідеології ефективного ринку, який завдяки конкуренції робив

самообмеження учасників ринку зайвим. Контроль за допомогою ефективних ринків був обґрунтований науковими школами ліберального напрямку, рекомендаціями яких мали керуватись усі країни та весь світовий фінансовий ринок. Цю проблематику критично проаналізував П. Козловські у роботі «Етика банків»: «Теорія соціального ринкового господарства Фрайбурзької Школи національної економіки, Фрайбурзький консенсус підкріплювалася такою догмою непогрішності ринку, що постійно виключалася з раціональної дискусії» [3, с. 76]. Сенс атрибуту «соціальний» у соціальному ринковому господарстві слід, на думку П. Козловські, розуміти не як «розподільчий» або «нівелюючий», а такий, «що згладжує нестабільність». Соціальне ринкове господарство потребує створення мінімальних обов'язкових резервів фінансових інститутів не лише від банківських установ, а й усій фінансовій системі... Етично також вимагати, щоб кількість деривативних контрактів не провокувала інфляцію, не скасовувала функцію хеджування та арбітражу та не вела до спекуляції, що завдає шкоди економіці [3, с. 75—77].

Своєму теоретичному висновку П. Козловські надає оптимістичного характеру. Будучи релігійною людиною, він доводить етичний принцип до духовної усвідомленості, морального імперативу, стійких рис практичної діяльності членів суспільства. «Релігія не тільки підвищує готовність до моральних дій, але й посилює ймовірність того, що моральна діяльність буде мати характер загальної поведінки ... етика, що коригує неспроможність економіки, релігія, що коригує неспроможність етики, — доводять тісний зв'язок економічної, індивідуально-етичної та релігійної орієнтації діяльності» [2, с. 47]. Цим самим проводиться історична паралель між романтикою Просвітництва і епохою модерну та потенціалом гуманних цінностей у поведінці сучасних приватнопідприємницьких структур як цілком реальних величин. Нова епоха повинна характеризуватись взаємопроникненням сфери духу і сфери практики. Ці міркування про закріплення гуманних цінностей у суспільній свідомості і впровадження етики у сферу політики та економіки мотивуються розширеним уявленням про сутність епохи постмодерну, розуміючи під цим новий етап еволюції історії, що йде на зміну епохи модерну. В авторському трактуванні у ході еволюційного процесу безумовно матиме місце синергія етики і економіки.

Проте прогноз на відродження релігійно-етичних засад господарювання відбувається у таких специфічних умовах, що потребує розгляду соціально-економічних характеристик економіки «суспільства Постмодерну». Вони, на наш погляд, вказують на обставини, які пояснюють тяжіння до емансипації господарства від етичних обмежень. Це стосується негативних оцінок загальних тенденцій початку ХХІ ст., що відображають суть відцентрованої радикальної метаморфози суспільно-економічної системи: економіки і політики, виробництва і споживання, культури і повсякден-

ного життя, які стають сукупністю локальних мимовільних та слабо скоординованих між собою процесів. Жан Бодрійяр — французький соціолог, культуролог і філософ-постмодерніст, усвідомлюючи кризове світовідчуття, писав: «Глобалізація означає, крім усього іншого, величезний потік інформації, який наростає. Чим більше інформації, тим цікавішим є процес обміну нею — начебто ми рухаємося до абсолютного прогресу. Але в якийсь момент стає ясно, що чим більше інформації, тим її насправді менше: коли її дуже багато, вона перестає сприйматись. У цьому феномен глобалізації: передозування інформації призводить до дезінформації, породжуючи ентропію. ... ентропія — це фізична форма нівелювання, знеособлення системи»⁴.

Акцентуючи увагу на тому, що «світ рухається до маячного стану речей»,⁵ Жан Бодрійяр на протигагу панівному науковому підходу відмічав доцільність, позитивну роль і необхідність застосовування нетрадиційних заходів і теоретичних підходів до досліджень в ініційованні антикризових інститутів політики, здатних відповідно забезпечити перехід до принципово нових можливостей соціально-економічного розвитку. Натомість стагнацію наявного стану у нехтуванні новими інтелектуальними інформаційними продуктами (технологіями), що не зводяться до прибутку, трактовано як гру за довільними правилами, як катастрофічну гру: «Сьогодні... політична економія закінчується на наших очах, перетворюючись на трансеконіміку спекуляції, яка бавиться своєю власною логікою — закон вартості, закони ринку, виробництво, додаткова вартість, класична логіка капіталу ... не несе в собі нічого економічного чи політичного»⁶.

Постмодернізм спотворює вартісний підхід до порівняння витрат і результатів, що було провідним принципом еквівалентності в класичній ринковій економіці. У постмодерний період основний процес отримання прибутку з основного капіталу існує поряд зі спекулятивними короткостроковими операціями, обсяг яких у різні кризові періоди домінує на ринку. Бюджетне регулювання під час кризи зводиться до перерозподілу фінансових коштів з національного бюджету держави до банківського сектору та викупу частки активів промислових корпорацій. В умовах постеконіміки цей крок означає незаконне привласнення доходів населення, які утворюються через механізм податків для використання в інтересах всього суспільства, і разом з цим свідчить про неприховану соціалізацію збитків банківських та підприємницьких структур. Можливість легкого та швидкого отримання грошей провокує користолюбство і зажерливість, припускає нехтування нетіньовими засобами до збагачення. Нестійкість,

⁴ Цитати з книг Жана Бодрійяра: URL: <https://www.livelib.ru/author/27778/quotes/~36>

⁵ Цитати з книг Жана Бодрійяра: URL: <https://www.livelib.ru/author/27778/quotes/~4>

⁶ Жан Бодрійяр. Прозорість зла. 4. Трансеконіміка. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3413/3417>

структурна непорядкованість і багатозначність процесів, що розвиваються, розглядаються як умови життєздатності суспільства, але насправді це прояв його патології. Цей характер процесів простежується на прикладі найбільших американських рейтингових агенцій «Moody's», «Fitch», «Standard & Poor's», які занижували оцінку іпотечних ризиків, що підштовхнуло банки та корпорації США та інших країн світу до безконтрольної видачі кредитів і побудові іпотечної піраміди, що відіграло негативну роль у реалізації інвестиційної політики. Ускладнюється вирішення соціально-демографічних проблем та протистояння новим викликам у соціальній інфраструктурі.

Постмодернізм як глобальний процес безпосередньо спрямований на пригнічення онтологічної методології вивчення господарської системи, фундаментальних принципів економічного устрою. Економічна теорія загалом має соціальну спрямованість і тому умовою отримання повноцінних результатів є розуміння етичних взаємин людей. Це розуміли не тільки класики політичної економіки далекого минулого, наприклад, Адам Сміт, який у 1759 р. видав свою першу книгу «Теорія моральних почуттів», присвячену філософським проблемам етики, але й представники концепції регульованої ринкової економіки ХІХ ст., що сформувалась після неокласичної теорії. Одним з них був англійський вчений Джон Мейнард Кейнс, котрий вважав інтеграцію етики і економічної науки та практики не тільки можливою, але й необхідною: «Я передбачаю, — писав Кейнс, — що ми матимемо можливість повернутися до деяких найбільш беззаперечних і непорушних принципів релігії та традиційної чесноти, які стверджують, що скупість — це порок, що лихварство не гідне людини... Ми знову цінуватимемо цілі вище засобів і віддаватимемо перевагу добру понад користю...» [2, с. 6]. Кейнс вважав, що умовою інтеграції етики і економіки є високий рівень економічного розвитку, але його якість віднесено ним на далеку перспективу. П. Козловські на відміну від Кейнса стверджував, що умови індустріальної економіки в епоху постмодернізму сприятливі для об'єднання економіки і етики. Етична теоретична модель економіки має виходити з нових принципів господарювання, заснованих на упорядкованій системі етико-економічних поглядів. Етичний підхід обґрунтовує конструкцію інститутів для забезпечення реалізації людської діяльності, що впливають з вимог соціального порядку та гуманітарної природи людської діяльності. Етичні критерії оцінки діяльності людини становлять собою геобіологічну проблему. Складність її вирішення дає привід дослідникам — економістам і соціологам розцінити етичну економічну теорію П. Козловські як «фантомну» за характером. Опоненти виходили з того, що етична позиція П. Козловські є перебільшеним ставленням до прояву таких людських властивостей як довіра, моральність, чеснота. Однак методологічна позиція П. Козловські не здається еkleктичною з огляду на про-

дуктивність наукових ідей на основі принципів кантіанства, герменевтики, деонтології (теорії моралі), персоналізму (течії в сучасній філософії, що розглядає особу як первинну реальність і найвищу духовну цінність та рушійну силу суспільного розвитку). Повернення громадського престижу теорії П. Козловскі залежить також від етично орієнтованої практики, що вже зараз, як стверджує автор, починає доводити свою доцільність в умовах негативних проявів постмодернізму.

Позиціонування концепції П. Козловскі для розуміння альтернатив панівним підходам до реалізації програм розвитку необхідно доповнити оцінкою теоретичного фундаменту сучасної підприємницької і банківської практики. Модель українських економічних процесів, що базуються на домінуванні неокласики, не дає можливості обрати раціональні шляхи вирішення завдань національного розвитку. Відповідь на виклики, які стоять перед країною в умовах кількісних і якісних змін в економіці та суспільстві, обумовлює необхідність включити до кола аналізу концепції гетеродоксального напрямку економічної теорії. Зараз стає очевидним і виглядати-ме цілком обґрунтованим, що сучасна економічна теорія розділилась на ортодоксальну та гетеродоксальну течії. Д. Уейд Хендс, професор Університету Пьюджет-Саунд (м. Вашингтон), зазначав: «Останні двадцять... років стали свідками значного зростання зміни традиційних відносин між “ортодоксальними” та “гетеродоксальними” школами думки в економіці. Протягом більшої частини другої половини 20-го століття економічний мейнстрім, ортодоксальність, складався з неокласичної мікроекономіки в поєднанні з певною версією макроекономіки (це була кейнсіанська теорія, а також нова класична макроекономіка та реальна пізніше теорія бізнес-циклу» [16]. На зміну панівній неокласиці, на його думку, приходить новий, більш плюралістичний мейнстрім, відкритий до психології, менш індивідуалістичний, що бере до уваги різні типи залежностей і набагато ширший клас аналітичних інструментів.

Висновки. У трьох працях П. Козловскі, проаналізованих у статті, викладається розгорнута та логічно послідовна концепція етичної економіки як система економічних поглядів на справедливий економічний порядок у «період всесвітньо-історичної зміни епох, зміни модерну постмодерном». Автор концентрує увагу на синтезі економічних і етичних критеріїв у ході аналізу норм поведінки людей, що становить собою передумови ефективного розвитку економіки та соціальної сфери. Особливості постіндустріальної економіки в епоху постмодерну потребують нового обґрунтування економічної етики порівняно з епохою модерну, де етичні основи капіталізму орієнтувались на утилітарну підприємницьку мораль. Це питання і ряд суміжних з ним П. Козловскі розглядає в контексті теоретичного формування етичних цінностей та макроекономічної оцінки динаміки сучасних економічних процесів, які супроводжуються великими

соціальними і людськими витратами, кризовими ризиками та фінансовими диспропорціями.

Злиття двох дисциплін — етичної та економічної теорій — передбачає синергетичний ефект. Етична економія охоплює економічну теорію етики, а також етичну теорію економічної науки. Не обмежуючись етичною економічною теорією, П. Козловські включає у власний предмет дослідження економічну теорію етики. Очевидно, що розуміння людської діяльності не зводиться до економічних мотивів і стратегій максимізації прибутку та корисності. До уваги необхідно брати такі її смислові детермінанти, як мораль та культурні аспекти. У своєму дослідженні П. Козловські орієнтуються на німецьку історичну школу. Цьому теоретичному напрямку притаманні цілісність та наступність розвитку. Економіка має виходити з традиційних законів та національних звичаїв країни, слугувати моральним цілям суспільства. Історична теоретична школа дотримувалась концепції етатизму і політики державної підтримки економіки і соціальної сфери шляхом погодження форм господарства та соціального захисту зі статичними уявленнями. Її позитивний вплив на економіку простежується на використанні національно-історичних умов після Другої світової війни в Німеччині, коли обґрунтовувалась теорія соціальної ринкової економіки Альфредом Мюллера-Армаком та Людвігом Ерхардом. Нормативна сторона етичної економії має юридичний порядок зобов'язань, які належним чином можуть бути реалізовані в законах. П. Козловські наполягав на необхідності тріади права, етики та економічної науки. У цій тріаді у рамках економічної теорії права принцип ефективності має застосовуватись до самого права й до етики, що використовуватиметься для розробки адекватного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Koslowski P. Die Postmoderne Kultur: Gesellschaft und Kulturelle Konsequenzen. D. Techn. Entwicklung. Munchen, Beck, 1987.
2. Koslowski P. Principles of Ethical Economy. Kluwer Academic. 2000.
3. Koslowski P. Ethik der Banken. Folgerungen aus der Finanzkrise. Wilhelm Fink Verlag, 2009.
4. Koslowski P. The Theory of Ethical Economy as a Cultural, Ethical, and Historical Economics: Economic Ethics and the Historist Challenge / In: Koslowski P. (eds). Contemporary Economic Ethics and Business Ethics. *Studies in Economic Ethics and Philosophy*. Springer, Berlin, Heidelberg, 2000. https://doi.org/10.1007/978-3-662-04072-0_1.
5. Соціальна відповідальність суб'єктів господарства. Моральний статус корпорації як колективного суб'єкта. URL: https://pidru4niki.com/19850623/etika_ta_estetika/sotsialna_vidpovidalnist_subyektiv_gospodarstva (дата звернення: 03.07.2023).
6. Погребняк А.А. Экономика постмодерна: научная парадигма и хозяйственный стиль. Санкт-Петербург, 2000. 175 с.
7. Сулим О. В. Культурно-етичні імперативи: історія і сучасність. *Філософські дослідження: збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету*

- ім. Володимира Даля. Луганськ: СЛУ ім. В. Даля. 2011. Вип. № 13. С. 234—242. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1841> (дата звернення: 12.07.2023).
8. Питання етики та аспекти її історичного розвитку у фармації: навч.-метод. посіб. / О. І. Панасенко, Є. Г. Книш, В. В. Парченко та ін. Запоріжжя: [ЗДМУ], 2014. 85 с. URL: http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/1361/1/Pytan_etykta_aspiist_rozufar.pdf (дата звернення: 05. 02. 2024).
 9. Ковач-Петрушенко А. Отличительные черты философского постмодернизма в странах Центральной и Западной Европы в 70—80-х годах 20-го века. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філос.-політич. студій*. 2017. Вип. 13. С. 65—72. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/13_2017/10.pdf (дата звернення: 02.02.2024).
 10. Sen A. On Ethics and Economics. 1991. 148 p.
 11. Козловский Петро (2021). URL: <https://www.bbvaopenmind.com/en/authors/peter-koslowski/> (дата звернення: 02.02.2024).
 12. Базельские соглашения о капитале. URL: <https://discovered.com.ua/glossary/bazelskie-soglasheniya-o-kapitale/> (дата звернення: 11.07.2023).
 13. Брюгге против Базеля. Банковские правила устарели. 2012. URL: <https://finance.liga.net/bank/article/bryugge-protiv-bazelya-bankovskie-pravila-ustareli> (дата звернення: 20.07.2023).
 14. Царикова Е. В. Гармонизация банковского законодательства Украины в рамках Базельских соглашений. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (2). С. 94—97. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/494007.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).
 15. Линник Е. Базельский приоритет. 2018. URL: <https://banksrating.com.ua/analytics/bazelskij-prioritet/> (дата звернення: 02.08.2023).
 16. Hands D.W. Orthodox and Heterodox Economics in Recent Economic Methodology. *Erasmus Journal of Philosophy and Economics*. 2015. № 8. P. 61—81. <https://doi.org/10.2139/SSRN.1937439>

REFERENCES

1. Koslowski, P. (1987). Die postmoderne kultur: gesellschaftlich-kulturelle konsequenzen der technischen entwicklung. C.H. Beck [in German].
2. Koslowski, P. (2000). Principles of Ethical Economy. Kluwer Academic [in German].
3. Koslowski, P. (2009). Ethik der Banken. Folgerungen aus der Finanzkrise. Wilhelm Fink Verlag [in German].
4. Koslowski, P. (2000). The Theory of Ethical Economy as a Cultural, Ethical, and Historical Economics: Economic Ethics and the Historist Challenge. In: Koslowski, P. (eds). Contemporary Economic Ethics and Business Ethics. *Studies in Economic Ethics and Philosophy*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-662-04072-0_1
5. Social responsibility of economic entities. The moral status of a corporation as a collective entity. (2023). https://pidru4niki.com/19850623/etika_ta_estetika/sotsialna_vidpovidalnist_subyektiv_gospodarstva [in Ukrainian].
6. Pogrebnyak, A. A. (2000). Postmodern economics: scientific paradigm and economic style. Saint Petersburg: St. Petersburg State University [in Russian].
7. Sulim, O. V. (2011). Cultural and ethical imperatives: history and reality. *Philosophical research: collection of scientific works of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*. <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1841> [in Ukrainian].
8. Panasenko, V.I., Knysh, E.G., & Parchenko, V.V. et al. (2014). Issues of ethics and aspects of its historical development in pharmacy. http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/1361/1/Pytan_etykta_aspiist_rozufar.pdf [in Ukrainian].

9. Kovach-Petryshenko, A. (2017). Distinctive features of philosophical postmodernism in the countries of Central and Western Europe in the 1970s and 1980s of the 20th centuries. *Visnyk of the Lviv University. Series of philos.-politician studio*, 13, 65—72. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/13_2017/10.pdf [in Russian].
10. Sen, A. (1991). On ethics and economics.
11. Koslowskj, P. (2021). <https://www.bbvaopenmind.com/en/authors/peter-koslowski/> [in Ukrainian].
12. Basel capital accords (2021). <https://discovered.com.ua/glossary/bazelskie-soglasheniya-o-kapitale/>
13. Brugge vs Basel. Banking rules are outdated. (2012). <https://finance.liga.net/bank/article/bryugge-protiv-bazelya-bankovskie-pravila-ustareli> [in Russian].
14. Tsarykova, E. V. (2017). The Harmonization of Ukrainian Banking Law. Under the Basel Accords. *Visnyk of the Uzhhorod National University. Series: Law*, 2. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/494007.pdf> [in Russian].
15. Linnik, E. (2023). Basel priority. <https://banksrating.com.ua/analytics/bazelskij-prioritet/> [in Russian].
16. Hands, D. W. (2015). Orthodox and Heterodox Economics in Recent Economic Methodology. *Erasmus Journal of Philosophy and Economics*, 8, 61—81. <https://doi.org/10.2139/SSRN.1937439>

Стаття надійшла до редакції журналу 13.10.2023

Valerii Novikov, Dr. Sc. (Economics), Prof.

Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: valery.economy@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5892-815X

Scopus ID: 57221437748

ETHICAL ECONOMY AS A METHODOLOGICAL CHALLENGE OF POSTMODERNISM

The article is devoted to the problem of the compatibility of the economic and ethical foundations of entrepreneurial activity. In the conditions of postmodernism, their connection is blurred by a complex interweaving of economic and ethical motives. The conclusions of researchers who study this issue often contradict actual practice. Moreover, in postmodern philosophy, ethics in the general theoretical sense was not only underestimated, but also not regarded as an acceptable phenomenon. That is why science has not developed a complex of intellectual actions that would have a universal character to neutralize the negative consequences of postmodernism.

Considering the growing role of ethical issues in the modern society and their lack of development in the economic environment, it is reasonable to analyze the series of works of the German economist, philosopher and sociologist Peter Koslowski. In his studies, the issues of bridging the gap between ethics and economic rationality associated with postmodernism as a special historical era, which is characterized by a number of specific features that are critical to the emergence and deepening of socio-economic risks, are discussed in a balanced and objective manner. Due to this it is relevant to define the problems of the theory of ethical economy not in isolation, but in interaction and mutual influence with modern transformation processes of postmodernism. The productive attempt to consider these issues was made by Peter Koslowski in his fundamental works: «Postmodern Culture», «Principles of Ethical Economy», «Ethics of Banking». The purpose of this article is to consider, based on the conceptualization of Peter Koslowski's methodological position, the

theoretical concept of ethical economy as a potentially important factor in overcoming the ethical neutralization of the economic system in the postmodern period. The novelty is the definition of ethical economy as a universal theory of rational activity, which takes into account the interaction of various socio-economic factors — ethics, economy and finance, law, sociology, history — which allows it to be interpreted as a multi-subject scientific discipline, the semantic contexts of which determine behavioral choice of economic entities, consumer and humanitarian expectations of the population. The methods of hermeneutics, analysis and synthesis, comparison, abstraction and generalization were used in the research. The main conclusions of the article are characterized by theoretical innovations that can provoke methodological discussions and ultimately contribute to an in-depth study of the multifaceted issues of ethical economy. The detailed and logically consistent concept of ethical economy as a system of economic views on a fair economic order during the period of change of world history eras, change from modernity to postmodernity is presented. The normative side of ethical economy includes legal obligations, which can be properly implemented in laws. In the triad of law, ethics and economics, the principle of efficiency and social justice applies to both law itself and ethics and should be used in the development of adequate legislation.

Keywords: modernity, postmodernity, globalization, ethical economy, risks, social market economy.